

Акад. Дмитрий Лихачов
РУСКАТА КУЛТУРА

София, 2018

Преводът е осъществен по изданието:

Д. С. Лихачев

РУССКАЯ КУЛЬТУРА

„Искусство-СПБ“, Санкт-Петербург, 2007

© Вера Сергеевна Зилитинкевич, наследница на Д. С. Лихачов, 2018

© Мария Петкова-Базелкова, превод, 2018

© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0080-5

АКАД. ДМИТРИЙ ЛИХАЧОВ

РУСКАТА КУЛТУРА

Превод от руски
Мария Петкова

Редактор
Марта Влодова

Книгата е издадена с финансовата подкрепа
на АНО „Институт перевода“ на Русия.
(Издано при поддержке АНО „Институт перевода“, Россия.)

Съдържание

Културата и съвестта	8
Културата като цялостна среда.....	11
Историческото самосъзнание и културата на Русия.....	25
Двата потока на руската култура.....	39
Трите основи на европейската култура и руският исторически опит	51
Ролята на покръстването на Рус в историята на нейната култура.....	57
Размисли за руската история.....	75
Мисли за Русия	89
Екология на културата.....	101
Руската интелигенция	115
Провинцията и великите „малки“ градове	145
Краезнанието като наука и като дейност	173
Градостроителните завети на Петър Велики	189
Бележки за архитектурата.....	199
Ценностите на културата	213
Различни мисли за литературата.....	227
Непрофесионално за изкуството	287
„Дреболии“ от поведението	317

За едно-друго...	339
За науката и ненауката	351
От миналото и за миналото	367
За природата заради нас и за нас заради природата	381
За устния и писмения език, за стария и новия	387
За живота и смъртта	403
Руската култура в съвременния свят	421
За руското и чуждестранното	437
Приложение	453
Бележки	457
Именен показалец	466
Основни трудове на Д. С. Лихачов	477

Руската култура винаги е била по своя характер европейска култура и е носила в себе си трите отличителни особености, свързани с християнството: личностно начало, възприемчивост към другите култури (универсализъм) и стремеж към свобода.

Stavros

Културата и съвестта

Ако човек се смята за свободен, означава ли това, че може да прави всичко, каквото си поиска. Разбира се, не. И не заради никакви забрани отвън, а защото човешките постъпки често са продиктувани от егоистични подбуди. Последните обаче са несъвместими със свободното вземане на решения.

Свободата поставя свои „забрани“ – и не защото нещо е забранено произволно, а защото користните съображения и подбуди сами по себе си не се съвместяват със свободата. Користните постъпки са постъпки по принуда. Принудата не забранява нищо, но лишава човека от неговата свобода. Затова истинската, вътрешната свобода на човека съществува само когато липсва външна принуда.

Човек, постъпващ егоистично от личен, национален (националистически, шовинистичен), класов, съсловен, партийен или от какъвто и да било друг интерес, не е свободен.

Постъпката е свободна само когато е продиктувана от намерение, освободено от егоизъм, когато е безкористна.

Страж на свободата на човека е неговата съвест. Съвестта го освобождава от користни (в широкия смисъл) сметки и подбуди. Користта и егоизмът са външни по отношение на човека. Съвестта и безкористието са заложили в самия човешки дух. Затова постъпката, извършена изцяло по съвест, е свободна постъпка.

И така, съвестта е страж на истинската, вътрешната свобода на човека. Тя противостои на външни принуди. Защищава човека от външни въздействия. Разбира се, съвестта може да бъде повече или по-малко силна, случва се дори и съвсем да липсва.

Заробващите външни сили (икономически, политически, физическо неравностойност и др.) внасят във вътрешния мир на човека хаос, дисхармония. Да вземем най-прости примери. Партийни интереси могат да влязат в противоречие със загрижеността за собственото благополучие. В различни моменти собственото благополучие може да бъде разбираемо различно: обогатяването, политическият авторитет, здравето, наслаждата и прочие могат да тласкат човека към напълно различни несъвместими помежду си постъпки. Поробеният от външни сили човек е дисхармоничен.

Съвестта е безкористна (подтиква човека към безкористно поведение) и следователно самата тя е свободна в най-широкия смисъл на това понятие.

Тя е в основата за пълната независимост на човека (дори в затвора, в лагера, в карцера, разпънат на уреда за мъчения и т.н.), за неговата вътрешна цялост, за запазване на индивидуалността, на личността.

Истински свободен може да бъде само човек, живеещ „под чужда стряха“, твърди свети Франциск от Асизи. С други думи, онзи, който не е поробен от външни житейски обстоятелства, и те не подчиняват неговия дух и постъпките му.

Съвестта противостои на всички користни и егоистични външни въздействия, нивелиращи индивидуалността на човека, унищожавали го като личност и разрушаващи неговата хармоничност.

Всичко, което човек върши по сметка или под влияние на външни обстоятелства, неизбежно води към вътрешни конфликти и дисхармония.

Съвестта е много тайнствена по своята същност. Тя не е само безкористие. В края на краищата може да има и безкористие на злото. Това най-вече проличава, ако вярваме в съществуването на злото начало в света, на дявола (оттук можем да си представим дявола като личност).

Защо постъпките, извършени под въздействието на съвестта, не си противоречат, а са някакво единство? Не означава ли това, че доброто се извисява към една цялостна и възвишена личност – към Бог?

Нашата лична свобода, която се определя от съвестта ни, има свое пространство, свое поле на действие, което може да бъде повече или по-малко широко, повече или по-малко дълбоко. Размерите и дълбочината на действие на човешката свобода зависят от степенята на културата на човека и на човешката общност. Съвестта действа в пределите на културата на човека и човешката общност, в пределите на традициите на народа... Хората с голяма култура имат голям избор от решения и въпроси, широки творчески възможности, където съвестта определя степенята на искреност на твореца и следователно степенята на неговата талантливост, оригиналност и прочие.

Средата на действие на съвестта е не само битова, тясно човешка, но е и средата на научните изследвания, художественото творчество, областта на вярата и взаимоотношенията на човека с природата и културното наследство. Културата и съвестта са нужни една на друга. Културата разширява и обогатява „пространството на съвестта“.

